

Erről a tényről is hírt adtunk „*A 300 éves örmény szertartású római katolikus egyház és közösségei Magyarhonban régen és ma*” című konferencián Budapesten, 2000 szeptemberében. Az előadást jómagam tartottam, címe ez volt: „*Az erdélyi örmények szerepe római katolikus plébániák alapításában belső Szolnok-Doboka megyei példákon.*”

Tekintettel arra, hogy a kötet, amelyben az előadás megjelent, nem minden érdeklődő számára hozzáférhető, szükségesnek érzem, hogy a magyarláposi örményekről szóló jelen írásban helyet kapjanak a leglényegesebb részletek abból a dolgozatból:

„Talán - biztosan! - érdemes lenne kutatni örménymagyar múltunkat egyházépítő szempontból is, hiszen az Erdélyben otthonra lelt örmények csak négy településen rendelkeztek önálló egyházközséggel, miközben keresztül-kasul „belakták” Transzilvániát, sőt később a Bánátot, Partiumot majd az Alföldet is. Gyermekeiket általában a helyi római katolikus plébániára vitték megkeresztelni, ha pedig ilyen még nem volt, vagy a reformáció után már nem volt, összefogtak és építettek maguknak és a helyi közösségnek templomot, vagy bővítették, javították, szépítették a meglévőket.

Örmény őseim a XIX. században belső Szolnok-Doboka vármegyébe kerültek, Magyarlápásra. Itt kezdtem hát a kutatást annak a templomnak a történetével, amelyben édesapám is sokat ministrált, egy Mánya felmenőm pedig kántor harangozó volt ott.

Adataimat két forrásból merítettem:

1. *Kádár József: Szolnok-Doboka vármegye Monographiája (1901) ötödik kötetének Magyarláporsról szóló fejezetéből és*
2. *Szabó Rozália: A magyarláposi egyházközség története. Államvizsga dolgozat. Gyulafehérvár, 1998.*

A Historia Domus szerint a magyarláposi róm. kat. egyház már 1291-ben létezett, s fennállott valószínűleg a reformációig, amikor az egész község 1550-1560 között protestánsná lett. 1653 és 1658-ban a szamosújvári várnak - amelynek a törökverő Dobó István is kapitánya volt egykoron - itt 40 adózó jobbágya volt, és 1667. április 4-én Ebesfálván kelt adománylevelénél fogva Apafi fejedelem Váradi Horváth Istvánnak adta itt levő katonai telkét, tehát Magyarlápason Apafinak birtokai voltak abban az időben, amikor a fejedelem őseinket befogadta.

Idők folytán több katolikus hívő telepedett le ide. 1752-ben Mária Terézia a Magyarlápason alkalmazandó káplánnak évi 200 forintot rendelt a jövőben rendszeresítendő lelkészállás évi javadalmazására, csak hogy ezt éppen senki sem volt hajlandó megfizetni.

1768-ban végre telket jelöltek ki, a kormányzóság a vallásalapból a prépostnak 250 forintot a vásárláshoz el is juttatott, de mégsem történt semmi, még az 1777-ben megejtett sürgetés után sem. Végre 1782-ben az örménymagyarok összefogásával, segítségével és áldozatkészségével a több évtizede halogatott egyházalapítás megtörtént."

Folytatjuk

* * *

*A mondónak hallgatóra van szüksége.
Aszoghin leszogh.*

Örmény közmondás

* * *

Szomolányi István

Egy igazi drámai mezzo **Tutsek Piroska (1905-1979)**

A hanglemez a megjelenésétől számított negyedszázadon át a zenei tömegkommunikáció egyetlen eszköze volt. Jelentőségét a rádió, később a televízió megjelenése sem csökkentette, s egy énekes számára a mai napig az ismertség, a népszerűség lényeges forrása.

A száz esztendeje született Tutsek Piroska hangját nem örökítette meg kommersziális hanglemez. Talán ez a magyarázata annak, hogy a magyar operarajongók csak kevéssé ismerték, napjainkra szinte teljesen elfelejtették, sok más kulturális értékünkkel együtt.

1978-ban *Laczó István* (az egyik legnagyobb magyar hőstenor) portréműsorát készítettem, így jutottam el *Tutsek Piroskához*, aki remek interjút adott nagyra becsült pályatársáról. Ráadásul megismerhettem a

Tutsek testvérek különös, csodálatos világát, művészetét. Ami dokumentum maradt utánuk: néhány könyvre való fénykép, színlap, kritika és sajnálatosan kevés, néhány pernyi recsegő hangfelvétel (ügynevezett pyral, decelith és röntgen lemezeken). „Majd maga felkutatja, hisz erről híres!” (E sorok írója tanult és gyakorolt hivatása szerint a nap egyik felében fogorvos, csak a másikban diszkográfus). „Egész nap barázdák között matat, fog vagy lemez, magának mindegy!” - tette hozzá szellemesen a művész és azonnal improvizált Dalnoky Viktorról, aki nappal fogorvos, este Bartolo volt. Én pedig kutatni kezdtem. Íme 27 év eredményei:

Párhuzamos életpályák

Tutsek Piroska és ikertestvére, **Ilonka** 1905. szeptember 3-án született Brassóban. Felmenőik között megemlítik Arthur Purcell nevét is. Az ikerpár zenei érdeklődése már gyermekkorban kiderül, a Tutsek testvérek fellépései szenzációszámra mennek. Tanulmányaikat szülővárosukban kezdik, majd a budapesti Zeneakadémián folytatják *Moiret Lujza* és *Sík József* növendékeként, 1926-ban végeznek, kitüntetéssel. A Magyar Operabarátok Egyesülete ösztöndíjával Bécsben tanulnak tovább **Helene Wildbrunn** kamara-énekesnőnél. Pályájuk ezután elválik. Ilonka a lübecki, majd a mainzi operaházhoz szerződik. Piroska útja pedig Bécsből Berlinbe vezet **Anna Bahr-Mildenburg**-hoz, akit később mindig pályafutása meghatározó mestereként említ. 1933-ban szerződteti a budapesti Operaház, április 23-án debütál Amnerisként. Ekkor indul el egy egészen kivételes sikertörténet. 24 szerző (ebből 6 magyar) 42 művében 54 szerepre terjed ki későbbi repertoárja. Emellett kitűnő dalénekes, tucatnyi népszerű oratórium mezzoszólójának avatott előadója. 1935-ben figyel fel rá **Erich Kleiber**, az ő javaslatára szerződteti a bécsi Staatsoperhez **Bruno Walter**, és kéri fel az általa dirigált Don Carlos Eboli-jára. Partnere többek között **Tódor Mazarov** és **Alexander Kipnis**. 1944-ig párhuzamosan tagja mindkét operának. Közben 1938-39 között Salzburgban énekl a Tannhauser Venusát. A nürnbergi mesterdalnokok Magdalénáját, Beethoven IX. szimfóniájának mezzoszólóját **Wilhelm Furtwangler** és **Hans Knappertsbusch** vezényletével. Partnerei között található többek között **Maria Reining**, **Max Lorenz**, **Helge Roswaenge**, **Set Svanholm**, **Svéd Sándor**...

1940-42: milánói Scala, itt Respighi A láng című operájában énekel (budapesti produkció), majd Kundryt alakítja a Parsifalban **Svéd Sándor** és **Tancredi Pasero** oldalán, **Tullio Serafin** vezényletével! és Vénust a Tannhauserben. Közvetítésével a produkciók és partnerek nagy része Budapestre is eljut, így a hazai közönség is élvezheti.

1943: Azucena, 1944: Herodiás, mint új szerepek Budapesten. A második világháború után az addig töretlen pálya sajátságosan alakul: a Budapesti Operaház - azóta sem ismert énekes-bőség zavar miatt és egyéb szubjektív megfontolások alapján - 1948-tól nem szerződteti. Külföldre szerződni ekkor már lehetetlen. Néhány 1957-es beugrásszerű felvillanás után végleg visszavonulni kényszerül. Az érzelmek, indokszegény indulatok, mint már, legyűrrik a tényeket, a tehetséget. Ettől kezdve a tanításnak él, számos tanítványnak adja át egy relatíve rövid, de rendkívül gazdag pálya tapasztalatait, egészen 1979-ben bekövetkezett haláláig.

Színek a palettán, kritikák

Tutsek Piroska legemlékezetesebb alakításai (a teljesség igénye nélkül): Carmen, Koncsakovna, Adriana-Lecouvreur, Grófnő, Orfeusz, Laura, Eudoxia, Amneris, Eboli, Azucena, Waltraute, Fricka, Venus, Ortrud, Kundry... Nagy, minden regiszterben átütő hang, ösztönös muzikalitás, kiművelt technika jellemezte művészetét, mindezekhez kitűnő színészi képesség és ragyogó színpadi megjelenés társult.

Karmestertablója párját ritkító: Böhm, Furtwangler, Kleiber, Klemperer, Knappertsbusch, Marinuzzi, Mario Rossi, Tullio Serafin, Bruno Walter... Kevés magyar énekes büszkélkedhet hasonlóan híres dirigenspartnerekkel.

Márkus László, a budapesti Operaház hajdani igazgatója és neves rendezője nyilatkozott így egyszer: „Az egyik szemem sír, a másik nevet, ha Bécs közelségére gondolok. Jó hogy van, mert ugródeszka az európai zenekultúra felé, rossz, hogy ilyen közel van, mert magához édesgeti értékeinket.” Bécs hamar felfedezte Tutsek Piroskát, nemkülönben Salzburg és Milánó. A háború okozta belterjesség ennyit engedett.

Ikertestvérével kezdő éveikben, 1926 és 1933 között sokat koncerteztek együtt, nem egyszer megréfálva a közönséget: néha a koncert vége felé derült ki, hogy nem egy énekesnőt hallottak... Színpadi álmuk, hogy Aida és Amneris szerepében együtt léphessenek fel - nem teljesült. A háború után pedig csak sok-sok év elteltével láthatták egymást viszont.

Brassó, 1934. július 21: Tutsek koncert! A Tutsek nővérek estélye. Ez Brassóban akkor már fogalom. Több mint egy szokványos hangverseny. Nemcsak zenei, de társadalmi esemény, évenként ismétlődő, kedves találkozás a két brassói lánnyal, öröm és büszkeség ünnepi megnyilatkozása, hogy tehetségük révén már nagyon magasan haladnak az érvényesülés egyre felfelé ívelő útján...

„Tutsek Piroska óriási sikere a budapesti operában" (Pesti Hírlap, Budapest, 1933. április 25.) „Vasárnap este Verdi Aida című operájában egy új alt énekesnő mutatkozott be, Tutsek Piroska, dr. Tutsek Géza brassói orvos leányának személyében. Az énekesnő Amneris szerepét adta. A kitűnő énekesnő Budapesten hatalmas sikert aratott. A kritikus és a nehezen melegedő budapesti közönség már az első felvonásban olyan melegen ünnepelte, mint ahogyan Budapesten csak kiváló és beérkezett művésznőket szoktak ünnepelni. Az előadás után frenetikus tapsok záporában forró és meleg ünneplésben volt része a művésznőnek."

„Az Operaházban Ponchielli Giocondája került színre a Népművelési Bizottság rendezésében, az előadásban a gyengélkedő *Némethy Ella* helyett szinte beugrásszerűen vállalkozott Laura szerepére a színház nagy tehetségű fiatal énekesnője: Tutsek Piroska. Alakításán semmi nem érződött a sebes munkával együtt járó ideges lámpalázból, meglepő felkészültséggel, ösztönös játékkedvvel, belülről fakadó dallamformálással olyan figurát sikerült teremtenie, mely műsorának nem múló, hanem maradandó értékévé válik..."

Il Popolo d'Italia, 1940. március 22: „Csodálatra méltó Kundry volt Tutsek Piroska, bár mi énekét nem tudtuk megérteni, mert németül énekelt, mégis csodáltuk szép tiszta hangját, melodikus, kötött frazirozását, a kulturált Wagner-stílus biztonságát, ahogy egyéniségével egész szerepét megszemélyesítette..."

A művésznő pályafutását nem szegélyezték hangos csinnadrattákkal tűzdelt sztárallűrök. Boldog házasságban élt építézmérnök férjével. 1941-ben született fia, Bogdánfy Géza, buzgalommal és áhítattal ápolja édesanyja emlékét.

Hangfelvétel

Tutsek Piroska művészetét annak ellenére, hogy nemzetközileg az egyik legismertebb, legsikeresebb magyar énekes volt, mint említettem, nem örökölte meg kommersziális hanglemez. Hála *Gottfried Cervenkának*, a bécsi rádió főmunkatársának, az elmúlt évek során néhány technikailag közepes, de zeneileg csodálatos, élő felvétel bukkant fel: részlet a Don Carlosból (Bécs, 1937. Tódor Mazarov, Bruno Walter), a Tannhauserből és Az istenek alkonyából (Bécs, 1943. Svanholm, Knappertsbusch). Én is előástam a magaméit: Parsifal (milánói Scala, 1940. Tullio Serafin) és Gioconda (Budapest, 1939. Báthy, Laczó, Székely, Failoni). Remélem e sorok megjelenésekor már a zenerajongók is hozzájuthatnak és így Tutsek Piroskára, születésének századik évfordulóján, méltóképpen emlékezhetünk.

(Utóirat: Mikor lesz végre egy, a Széchényi könyvtárhoz hasonló, a teljesség igényével bíró Magyar Nemzeti Hangarchívum?)

(Megjelent az *Operaélet* 2005. 3. számában)

* * *

Dalos László

Apropó, Opera!

AD VOCEM TUTSEK. - Egy kis kiegészítés a száz esztendeje született Tutsek Piroskáról és Ilonáról, az ikrekről, akik között mindössze huszonöt percnyi volt a korkülönbség: Ilona az „idősebb".

Huszonnyolc évvel ezelőtt, 1977 augusztusában hivatalos voltam Tutsek Piroska Duna-parti otthonába, abból a kedves alkalomból, hogy Mainzban élő és tanító ikertestvére, Ilona a nyárból másfél hónapot itt töltött, nála.

Piroskát, a mezzoszopránt még gimnazistaként láttam a Trisztán és Izoldában, Branganét énekelte. Arra az előadásra is jól emlékszem, amikor ő volt a Gioconda című Ponchielli-opera Laurája. De a legemlékezetesebb élményem az ő Eudoxiája A lángban, Respighi operájában; együtt énekelt Walter Rózsikával, Halmos Jánossal, Losonczy Györggyel.

Ezek jutottak eszembe akkor is, amikor becsöngettem. Ajtót Ilonka, a drámai szoprán nyitott, akit természetesen - Piroskának véltem. Ám az „igazi" bent, a hall felől jelent meg. Akkor már láttam: néhány árnyalatnyi különbség azért van az ikrek egyébként fantasztikus hasonlóságában - ha egymás mellett állnak...